

1980 GENEL NÜFUS SAYIMINA GÖRE TÜRKİYE'DE HANEHALKI BÜYÜKLÜKLERİ

Doç. Dr. Sevil CERİT

GİRİŞ

Bu çalışmada 1980 Genel Nüfus Sayımı'nın sonuçları kullanılarak Türkiye'de yerleşme yeri büyüklükleri ve illere göre hanehalkı büyüklükleri verilecek, tek kişilik hanehalkları, yurtdışındaki nüfus ve kurumsal nüfus incelenecektir.

Bilindiği gibi, Türkiye'de nüfus sayımları de **facto** usulüyle yapılmaktadır, yani sayım günü nüfus olduğu yerde tutulur ve sayılır. Buna göre, Ankara'da oturan bir kişi, sayım günü İstanbul'da bulunuyorsa, İstanbul nüfusunda sayılmaktadır.

Nüfus sayımlarının de **facto** usulüne göre yapılması ülkemizin sosyo-ekonomik şartlarına uygun olmakla birlikte, nüfusun genellikle oturduğu yere göre saptanmasını sağlayan de **jure** usulüne kıyasla hanehalkının ortalama büyüklüğü ve hanehalkı yapısı konusunda eksik bilgi vermektedir. Zira de **facto** usulüne göre, sayım gününde belli bir hanede bulunup orada sayılan kişiler gerçekten o hanenin üyeleri olmayabilirler, örneğin misafir gelmiş olabilirler. Bunun yanında hanehalkının üyeleri olan kişilerde o gün başka bir yerde olabilirler. Bu eksikliği kapatmak için 1960

Genel Nüfus Sayımından başlayarak nüfus sayımı günü hanede bulunan misafirlerin sayısı, o gün hane dışında bulunan hanehalkı üyelerinin sayısı saptanmaktadır (1). 1975 ve 1980 Genel Nüfus Sayımlarında, buna ek olarak, hanehalkının üyesi olan, fakat sayım günü hanede bulunmayan kişinin (kişilerin) sayım günü bulunduğu yer, yurtiçi mi, yoksa yurtdışı mı diye, ayrıca sorulmuştur. 1975 ve 1980 Genel Nüfus Sayımlarında aynı sorular sorulmasına rağmen, bunlardan yalnız 1980 Genel Nüfus Sayımının sonuçları yeterli ayrıntıda bilgiler veren tablolar şeklinde yayınlanmıştır. Örneğin, 1980 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarında hanehalkı büyüklüğüne göre toplam kişi sayıları, hanede bulunan hanehalkı üyelerinin sayısı, misafirlerin sayısı ve sayım günü hanede bulunmayan hanehalkı üyelerinin yurtiçinde veya yurtdışında olma durumlarına göre sayıları hem toplam Türkiye için, hem her il için ayrı ayrı yayınlanmıştır (2). 1975 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarında ise sayım günü hanede bulunmayan hanehalkı üyelerinin sayısı verilmekle birlikte, misafirlerin sayısı ve hanehalkı üyelerinin toplamı sayısı yayınlanmamıştır. Bu bakımdan bu çalışmada yalnızca 1980 Genel Nüfus Sayımı sonuçları kullanılacaktır (3).

TOPLAM HANEHALKI SAYISI

1980 Genel Nüfus Sayımına göre, Türkiye'de toplam 8.522.499 hanehalkı saptanmıştır. Sayım günü nüfusun saymakla görevli kişiler hanede kimseyi bulamazlarsa, daha doğrusu kapıyı kimse açmazsa, o haneyi kaydetmeden geçmektedirler. Buna dayanarak, 8.522.499 sayısının Türkiye'deki gerçek hanehalkı sayısını değil, ancak sayım günü sayım memuruna kapıyı açan hanehalkı sayısını gösterdiğini söyleyebiliriz. Sayım günü evde olup da sayım memuruna kapıyı açmamanın oldukça ender rastlanabilecek bir olay olabileceği düşünülse bile, sayım günü bir ailenin evi kapayıp topluca başka bir aileye misafir gitmesi durumu çok daha sıklıkla görünen bir olay olsa gerektir. 1980 Genel Nüfus Sayımında 8.522.499 hanede sayılanlardan 2.462.576 kişi misafir olduklarını söylemişlerdir. Buna göre toplam nüfusun % 5.5'i sayım günü misafirlik amacıyla başkasının evinde bulunmuştur (4). Bu sayıya sayım günü görevli olarak hane dışında bulunan kişiler, o gün yolculuğa çıkanlar veya herhangi bir konaklama yerinde olanlar veya okul, yurt, hastahane, hapishane, kışla ve benzeri kurumlarda kalanlar dahil değildir.

Tablo 1'de Türkiye'de yerleşme büyüklüklerine göre hanehalkı sayıları ve yüzde dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Yerleşme Büyüklüklerine Göre Hanehalkı Sayıları ve Yüzde Dağılımı (1980)

Yerleşme Büyüklükleri	Hanehalkı Sayısı	Yüzde Dağılımı
-2000	3.223.119	37.82
2001 - 5000	725.165	8.51
5001 - 10000	370.571	4.35
10001 - 25000	588.544	6.91
25001 - 100000	1.240.585	14.56
100001 - 300000	1.260.664	14.79
300001 +	1.113.851	13.07
TÜRKİYE	8.522.499	100.00

Tablo 1'e göre, Türkiye'de hanehalklarının yarısından biraz fazlası nüfusu 10.000'den az yerleşme yerlerinde, % 27.86'sı da nüfusu 100.000'den fazla yerleşme yerlerinde bulunmaktadır. Hanehalklarının % 13.07'sinin yer aldığı, nüfusu 300.001 ve yukarısı olan yerleşme yerleri ise yalnızca Adana, Ankara, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir ve Konya olmak üzere sekiz ilde mevcuttur.

HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜ

1980 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'deki hanehalklarının hanehalkı büyüklükleri ve yerleşme yerlerine göre yüzde dağılımları ve yerleşme yerlerine göre ortalama hanehalkı büyüklükleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2'deki sonuçlara göre, Türkiye'de yerleşme yerinin nüfus büyüklüğü hanehalkı büyüklüğünü etkilemektedir. Yerleşme

yerinin nüfus büyüklüğü arttıkça, hanehalkının büyüklüğü azalmaktadır. Örneğin nüfus 2000'in altında olan yerleşme yerlerinde on veya daha çok kişiden oluşan hanehalklarının toplam içinde oranı % 15.96 iken, nüfusu 300.001 ve yukarısı olan yerleşme yerlerinde bu oran % 2.37'ye düşmektedir. Türkiye için ise bu oran % 9.38'dir. Buna karşılık nüfusu kalabalık yerleşme yerlerinde üye sayısı az olan hanehalkları daha yaygındır. Örneğin dört kişiden oluşan hanehalklarının nüfusu 2000'den az olan yerleşme yerlerindeki oranı % 11.42 iken, 300.001 ve yukarısı nüfuslu yerleşme yerlerinde bu oran % 22.45'dir.

Ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye için 5.32 kişidir. Yerleşme yeri büyüklüğüne göre, bu değer 6.05 kişi ile 4.62 kişi arasında değişmektedir (5).

Tablo 3'de 67 il için hanehalkı büyüklüklerinin yüzde dağılımları ve ortalama hanehalkı büyüklükleri verilmiştir (6). Gerek hanehalkı büyüklüklerinin yüzde dağılımları, gerek ortalama hanehalkı büyüklükleri açısından iller arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir.

Hanehalkı büyüklüğü 6 veya daha fazla kişiden oluşan hanehalklarının toplam içindeki yüzdesine göre illeri altı gruba ayırabiliriz :

1. Bu oranın % 25'den küçük olduğu iller : Bu grupta Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İstanbul, İzmir ve Muğla olmak üzere 6 il bulunmaktadır.

2. Bu oranın % 25 ile % 34 arasında olduğu iller : Bu grupta 13 il bulunmaktadır. (Ankara, Antalya, Bilecik, Burdur, Bursa, Denizli, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Tekirdağ)

3. Bu oranın % 35 ile % 44 arasında olduğu iller : Bu grupta Afyon, Bolu, İsparta, İçel, Kastamonu, Kayseri, Konya, Sakarya, Uşak ve Zonguldak olmak üzere 10 il bulunmaktadır.

4. Bu oranın % 45 ile % 54 arasında olduğu iller : Bu grupta 20 il vardır. (Adana, Amasya, Artvin, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Gaziantep, Giresun, Hatay, Malatya, Maraş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Yozgat)

Tablo 2. Hanehalklarının Hanehalkı Büyüklükleri ve Yerleşme Yerlerine Göre Yüzde Dağılımı ve Yerleşme Yerlerine Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklükleri (1980)

Hanehalkı Büyüklüğü	Yerleşme Yeri Büyüklüğü										TÜRKİYE	
	2001- 5000	5001- 10000	10001- 25000	25001- 100000	100001- 300000	300001+						
1	6.74	6.88	7.81	7.45	6.44	5.40	5.57	6.45				
2	10.14	10.43	11.92	11.76	11.85	12.24	13.24	11.32				
3	9.79	10.55	12.56	12.87	14.59	15.81	17.22	12.75				
4	11.42	13.33	15.89	16.56	19.64	20.99	22.45	16.19				
5	11.36	12.98	14.18	14.56	16.33	17.10	17.26	14.19				
6	10.77	11.43	11.06	11.16	11.24	11.41	10.71	11.02				
7	9.34	9.26	8.03	8.12	7.25	6.98	6.03	8.11				
8	8.04	7.35	5.93	5.78	4.69	4.14	3.32	6.05				
9	6.42	5.92	4.66	4.55	3.22	2.58	1.84	4.54				
10+	15.96	11.86	7.96	7.19	4.72	3.34	2.37	9.38				
TOPLAMI	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00				
Ortalama Büyükük (Kişi Olarak)	6.05	5.68	5.13	5.09	4.87	4.79	4.62	5.32				

5. Bu oranın % 55 ile % 64 arasında olduğu iller : Bu grupta Adıyaman, Diyarbakır, Erzurum, Gümüşhane, Kırşehir, Mardin, Rize, Trabzon, Tunceli, Urfa olmak üzere 10 il bulunmaktadır.

6. Bu oranın % 65 ve yukarısı olduğu iller : Bu son grupta Ağrı, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Kars, Muş, Siirt, Van olmak üzere 8 il bulunmaktadır.

Bu gruplamalar Harita 1'de gösterilmiştir.

Tablo 3. İllere Göre Hanehalkı Büyüklüklerinin Yüzde Dağılımı ve Ortalama Hanehalkı Büyüklükleri (1980)

İller	Hanehalkı Büyüklükleri Yüzde Dağılımı						Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
	1	2-3	4-5	6-7	8-9	10+	
Adana	5.42	21.43	27.67	21.20	12.82	11.45	5.70
A.Yaman	3.07	13.97	22.84	26.45	20.46	13.21	6.42
Afyon	7.12	22.43	28.10	19.75	11.21	11.38	5.55
Ağrı	3.20	12.41	18.81	21.87	20.65	23.06	7.28
Amasya	4.20	18.41	30.69	24.28	12.20	10.22	5.76
Ankara	4.88	26.36	38.06	18.97	6.94	4.80	4.85
Antalya	8.32	26.34	31.11	17.45	9.36	7.41	4.92
Artvin	5.99	19.46	23.14	20.09	13.87	17.45	6.25
Aydın	12.97	32.05	31.18	13.77	6.13	3.89	4.15
Balıkesir	8.10	31.39	36.32	16.08	5.26	2.85	4.27
Bilecik	8.69	31.26	33.05	17.45	5.96	3.59	4.37
Bingöl	3.95	12.48	18.27	22.00	20.99	22.30	7.20
Bitlis	1.91	9.25	16.56	21.61	22.44	28.23	8.08
Bolu	4.89	20.12	29.74	19.99	11.97	10.29	5.62
Burdur	6.26	26.90	36.74	19.54	7.15	3.40	4.61
Bursa	8.87	28.90	34.42	15.86	6.92	5.02	4.53
Ç.Kale	13.47	33.63	30.22	13.42	5.72	3.56	4.05
Çankırı	5.58	19.39	24.08	21.82	14.17	14.97	6.15

İller	Hanehalkı Büyüklükleri Yüzde Dağılımı						Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
	1	2-3	4-5	6-7	8-9	10	
Çorum	7.31	21.88	24.83	18.85	12.12	15.00	5.90
Denizli	12.21	29.22	28.22	15.26	7.98	7.11	4.62
D.Bakır	2.49	13.98	22.10	24.12	20.77	16.53	6.75
Edirne	9.56	26.62	30.37	16.81	8.94	7.69	4.91
Elazığ	6.06	19.65	25.28	20.35	13.55	15.10	6.09
Erzincan	5.16	18.62	26.70	23.01	13.75	12.76	5.95
Erzurum	2.62	14.80	24.97	26.15	17.36	14.80	6.45
Eskişehir	8.14	29.64	35.79	15.82	6.08	4.50	4.48
G.Antep	3.00	17.83	27.65	25.79	15.53	10.20	5.91
Giresun	6.14	19.14	22.93	20.30	14.63	16.86	6.24
G.Hane	4.13	14.68	21.19	24.61	17.88	17.51	6.65
Hakkari	2.56	10.01	16.08	19.55	20.16	31.65	8.47
Hatay	4.26	18.93	26.41	23.76	15.53	11.09	5.86
Isparta	6.62	24.29	33.57	20.10	9.20	6.23	5.00
İçel	8.71	25.44	28.32	18.90	10.64	7.99	5.06
İstanbul	5.72	31.49	40.32	15.90	4.55	2.03	4.27
İzmir	10.18	33.38	35.72	13.27	4.72	2.74	4.07
Kars	2.43	11.75	19.55	24.15	20.28	21.86	7.22
K.Monu	8.61	23.94	24.15	17.90	11.66	13.73	5.60
Kayseri	6.43	22.48	29.73	20.49	11.12	9.76	5.41
K.Eli	6.17	25.92	35.47	20.40	7.81	4.23	4.76
Kırşehir	3.56	15.25	25.81	26.60	16.16	12.62	6.20
Kocaeli	3.71	25.46	38.87	20.14	7.55	4.28	4.85
Konya	7.73	23.53	28.52	19.77	11.06	9.37	5.29
Kütahya	9.88	26.18	29.04	16.68	9.34	8.87	4.99

İller	Hanehalkı Büyüklükleri Yüzde Dağılımı						Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
	1	2-3	4-5	6-7	8-9	10	
Malatya	4.04	16.66	24.88	24.45	16.75	13.21	6.23
Manisa	11.23	29.18	31.11	15.66	7.38	5.45	4.48
Maraş	5.03	17.76	22.86	21.87	16.28	16.19	6.34
Mardin	4.11	14.33	19.75	22.34	20.38	19.08	6.89
Muğla	7.78	31.01	36.73	16.32	5.73	2.42	4.28
Muş	1.62	9.24	16.58	22.01	21.85	28.68	8.07
Nevşehir	4.87	18.79	30.83	24.37	11.99	9.16	5.60
Niğde	5.65	19.51	26.13	25.09	14.65	8.98	5.65
Ordu	6.02	18.24	22.27	19.64	15.16	18.66	6.45
Rize	2.57	13.97	20.27	25.79	19.00	19.40	6.97
Sakarya	4.67	20.67	31.22	22.92	11.81	8.71	5.48
Samsun	5.90	20.32	26.27	19.74	12.46	15.31	6.05
Siirt	3.02	12.16	18.67	21.44	20.16	24.55	7.51
Sinop	4.36	18.37	24.75	23.27	14.89	14.35	6.14
Sivas	6.14	19.52	22.84	20.37	14.03	17.11	6.28
Tekirdağ	5.65	26.54	36.32	19.79	7.40	4.32	4.74
Tokat	5.58	19.61	26.27	20.85	12.41	15.29	6.12
Trabzon	4.95	17.13	21.52	20.54	15.90	19.97	6.69
Tunceli	3.51	13.93	18.83	21.42	18.87	23.44	7.18
Urfeli	3.80	14.87	21.76	23.11	20.84	15.64	6.59
Uşak	6.68	24.48	32.46	19.71	8.72	7.96	5.11
Van	2.36	10.92	18.67	21.48	19.94	26.62	7.78
Yozgat	6.29	19.65	22.32	19.81	14.37	17.57	6.29
Zonguldak	6.94	22.44	26.73	18.61	11.55	13.73	5.76
TÜRKİYE	6.45	24.07	30.38	19.13	10.59	9.38	5.32

Haritada da görüleceği gibi, Türkiye'de Batıdan Doğuya doğru gidildikçe, hanehalkı büyüklükleri artmaktadır. Hanehalkındaki kişi sayısı 6 ve daha fazla olan hanehalklarının % 25'den daha az olduğu birinci gruba giren iller, İstanbul dışında, Ege Denizi kıyısındaki iller olmuştur. Bu oranın % 25-35 arasında olduğu iller ise, Ankara dışında, genellikle Marmara ve Ege Bölgesindeki illeri kapsamaktadır. Bu oranın % 65'den yüksek olduğu en son gruba ise Doğu sınırımızdaki bütün illerle Van Gölü'nü çevreleyen üç il girmektedir.

Ortalama hanehalkı büyüklüklerini incelediğimiz zaman benzer bir durumla karşılaşırız. En küçük ortalama 4.07 kişi ile İzmir'de, en yüksek ortalama 8.47 kişi ile Hakkari'de görülmektedir.

TEK KİŞİLİK HANEHALKI

Bir hanede tek başına yaşayan bir kişi bir aile meydana getirmese bile, tek kişilik bir hanehalkı sayılmaktadır. Bu kişi, dul veya boşanmış bir eş olabileceği gibi, henüz aile kurmamış bekar bir kimse de olabilir. Her iki halde de parçalanmış bir ailenin kalıntısı durumundadır.

Toplam Türkiye'de 549.958 hanehalkı tek kişiden oluşmuştur. (% 6.45) Tek kişilik hanehalklarının yerleşme yeri büyüklüğüne göre dağılımına bakarsak (Tablo 2) özellikle 5001-10000 arası ve 10001-25000 arası nüfuslu yerleşme yerlerinde diğer yerlere oranla az da olsa bir artış olduğu görülmektedir.

Tek kişilik hanehalklarının illere göre dağılımı ise (Tablo 3) Batı ile Doğu arasında farklılaşma olduğunu ortaya koymaktadır. Tek kişilik hanehalklarının en yüksek oranda bulunduğu iller, % 13.47 ile Çanakkale, % 12.97 ile Aydın, % 12.21 ile Denizli, % 10.18 ile İzmir'dir. Bunları Kütahya (% 9.88) ve Edirne (% 9.56) izlemektedir. Bu illerin hepsi Ege-Marmara bölgesindeki illerdir. Bu oranın en düşük olduğu iller ise % 1.62 ile Muş, % 1.91 ile Bitlis, % 2.36 ile Van, % 2.43 ile Kars ve % 2.53 ile Diyarbakır gibi hep Doğu bölgesinde bulunan illerdir.

Toplam Türkiye'de tek kişilik hanelerin 32.096'sında hanehalkı üyesi kişinin sayım sırasında hanede olmadığı görülmüştür. Bunlardan 27.547 kişinin yurtiçinde, 4.549 kişinin ise yurtdışında

olduğu beyan edilmiştir. Bu beyanlar hanedeki misafir (misafirler) tarafından yapılmıştır. Yani 32.096 hanede hanehalkından kimse olmadığı için sayım memuruna beyanda bulunan kimse hanedeki misafir olmuştur. Bu misafir veya misafirlerin Türk adetlerine uymayan bir şekilde evde yalnız bırakılmış oldukları dikkat çekmektedir.

YURTDIŞINDAKİ NÜFUS

Sayım günü hanede bulunmayan hanehalkı üyelerinden yurtdışında buldukları beyan edilenlerin sayısı toplam Türkiye için 718.436'dır. Bu sayı, yurtdışında yaşayan yurttaşların gerçek sayısını göstermemektedir (8). Bu sayının azlığı üzerinde bazı tahminler yürütülebilir. Hanehalkı üyelerinin toptan dışarıya göç ettiği durumlarda, bu hanehalkı nüfus sayımında görülmemektedir (9). Bazı durumlarda yurtdışında olan kişilerin hanehalkı üyesi olup olmaması konusu iyicene anlaşılmamış olabilir. Belki yurtdışında olan eş ve evlenmemiş çocuklar bildirilmiş, fakat daha önce bu hanehalkının bir üyesi olduğu halde, yurtdışına gittikten sonra oraya yerleşen ve yeni bir aile kuran kişiler, örneğin kardeşler, evlenmiş çocuklar, bunların eşleri ve çocukları nüfus sayımında bildirilmemiş olunabilir. Bunlara ek olarak, sayım günü toptan başka bir haneye misafirlige giden hanehalkı da yurtdışında olan üyelerini bildirememektedir.

KURUMSAL NÜFUS

1980 Genel Nüfus Sayımına göre, 44.736.957 kişi Türkiye'de de facto olarak saptanmıştır. Bu nüfusun 40.452.337 kişisi sayım gününde de genellikle oturduğu adreste bulunmuştur. Yani nüfusun % 90.42 için de facto ve de jure durumları özdeşleşmiştir. Bunun dışında kalan 3.924.617 kişinin 2.462.576'sı başkalarının evinde misafir olarak yazılmıştır. Geri kalan 1.462.041 kişinin ise, nerede yazılmış oldukları nüfus sayımı sonuçlarında verilmemektedir. Nüfusun % 4.08'ini meydana getiren bu kişilerin sayım günü yurt düzeyindeki dağılımları konusunda bazı tahminlerde bulunabiliriz. Bu kişilerin içinde sayım günü görevli oldukları için hanehalklarıyla birlikte sayılmayanlar bulunmaktadır. Bunlar sayım memurlarıyla, sayım günü asayışı sağlamakla görevli kişiler ve bir de sayım günü bazı hizmetlerin yürütülebilmesi için soka-

ğa çıkmalarına ve görevleri başında bulunmalarına izin verilmiş kişilerdir. Bunlara ek olarak sayım günü yolculuk halinde olanlar veya herhangi bir geçici konaklama yerinde kalanlar da katılabilir. Bütün bu kişiler 1.462.576 kişiden çıkarıldıktan sonra geride kalan nüfus ise kurumsal nüfus olarak tanımlanabilir. Bu nüfus, çeşitli nedenlerle sağlık, eğitim, adli ve askeri kurumlarda ikamet eden veya ikamet etmeye mecbur tutulan kişilerden meydana gelmiştir. 1980 Genel Nüfus Sayımında yaklaşık olarak 400.000 sayım görevlisinin kullanılmış olduğu söylenmektedir (10). Buna yine yaklaşık olarak yarısı kadar sayıda diğer görevlilerle yolcu luğa çıkanları katarsak, Türkiye'de kurumsal nüfus olarak en az 800.000 kişinin bulunduğu ileriye sürülebilir.

Bir örnekle açıklamak gerekirse, Niğde ili sınırları içinde sayım günü olan 12.10.1980 günü 512.071 kişi de facto olarak sayılmıştır. Sayım sırasında 95.354 hanehalkı gezilmiş, bu hanelerde 476.867 kişinin hanehalkı üyesi olarak hanede buldukları görülmüş, bunlara ek olarak 21.201 kişinin de misafir olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda Niğde il sınırları içinde sayım günü 14.001 kişinin hane dışında yazılmış olduğu görülmektedir. Bunların bir kısmı sayımda görevli memur ve güvenlik kuvvetleri ve diğer görevlilerdir. Bir kısmı yolculardır, geriye kalan da çeşitli kurumların bünyesinde olarak Niğde'de yaşayan nüfustur.

SONUÇ

Bu çalışmada 1980 Genel Nüfus Sayımına göre, hanehalkı büyüklükleri yerleşme yerine ve illere göre incelenmiş, ayrıca tek kişilik hanehalkı, yurtdışındaki nüfus ve kurumsal nüfus gibi konular üzerinde durulmuştur.

1980 Genel Nüfus Sayımında toplam Türkiye'de 8.522.499 hanehalkı olduğu saptanmıştır. Fakat gerçek hanehalkı sayısının ne olduğunu bilmiyoruz. Bu konuda geçerli bilgi elde edebilmek için sayım memurlarının sayım günü kapalı buldukları hanelerin sayısını bilmek ve bu sayıyı daha önceden hazırlanmış olan binalar cetveliyle karşılaştırmak gerekecektir.

Yurtdışındaki nüfus konusunda bilgi almak için de facto usulüyle yapılan bir nüfus sayımının yeterli bir kaynak teşkil edemeyeceği görülmektedir.

Kurumsal nüfusu ise, de facto usulüyle bir noktaya kadar saptamak mümkündür. Fakat sayım günü herhangi bir nedenle kurumundan ayrılmış olan kişi, sayım günü bulunduğu yerde sayılacağından, bu kişilerin tam olarak saptanabilmesi için nüfus sayımına kurumsal nüfusla ilgili bir soru eklemek, kurumlarda da eksik olanları ayrıca saptamak ve bu iki kaynağı karşılaştırmak gerekecektir.

Hanehalkı büyüklükleri, gerek yerleşme yeri büyüklüklerine göre, gerek illere göre farklılıklar göstermektedir. Eğer elimizde hanehalkı büyüklüğünün hem yerleşme yeri, hem illere göre çapraz olarak verildiği tablolar olsaydı, bu konuda daha ayrıntılı bir inceleme yapmak mümkün olabilecekti.

Gerek hanehalkındaki kişi sayısının yüzde dağılımında, gerek ortalama hanehalkı büyüklüğünde ortaya çıkan durum, Türkiye'nin Doğusunda hanehalklarının Batıya göre çok daha kalabalık olduklarıdır. Bu durum, yüksek doğurganlığın, dolayısıyla hanedeki çocuk sayısının fazlalığına bir işaret olabileceği gibi (11), Türkiye'nin Doğusu ve Batısı arasında değişik aile yapılarının varlığını da gösterebilir. Zira çekirdek ailelerin (ana-baba ve evlenmemiş çocuklar) daha küçük bir hanehalkı meydana getirmesi, diğer taraftan geniş veya ataerkil ailelerin daha kalabalık bir aile olması beklenebilir.

Tek kişilik hanehalklarının incelenmesi ortaya ilginç sonuçlar çıkarmaktadır. Tek kişilik hanehalkı, bir bakıma ailenin bas-kısının ve koruyuculuğun azalmasının bir göstergesidir. Geniş veya ataerkil aileler çözülmekte, yerini çekirdek aileler almakta, bu çekirdek ailelerin kalıntıları da çeşitli nedenlerle -eşlerden birinin ölmesi ve çocukların ayrı ev açması veya ana-babanın ölüp çocuğun yalnız kalması veya bekâr birinin ailesinden ayrı ev açması gibi- tek başına yaşayabilmektedir. Bu durumun Türkiye'nin Batısında Doğusuna göre daha yaygın olduğu görülmektedir. Yalnız İstanbul ve Ankara'nın tek kişilik hanehalkı yüzde-leri beklenenden düşüktür (İstanbul için % 5.72, Ankara için 4.88). Bunu açıklamak için iki ihtimal ortaya atılabilir. Birincisi, gerek İstanbul'da ve gerek Ankara'da kırdan kente göç yüzünden aileler arasında geleneksel aile yapısında olanların sayısının oldukça yüksek olabilmesi, ikincisi ve belki de en önemlisi, bu illerde kiraların çok yüksek oluşu ve bu durumun insanları psiko-sosyal değil, fakat ekonomik nedenler yüzünden bir arada yaşamaya zorlamasıdır.

Hanehalkı büyüklüklerinin illere göre farklılığı, sosyo-ekonomik gelişmişlik indekslerinin hesaplanmasında, bu indekslerin kişi başına değil, fakat hanehalkı başına hesaplanması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin kişi başına düşen radyo sayısı, televizyon sayısı, kitap sayısı, gazete sayısı, elektrik tüketimi gibi değerlerin hanehalkı başına hesaplanması daha gerçekçi değerler ortaya çıkaracaktır. Zira hanedeki bu eşyalardan veya tüketimden hanehalkı üyelerinin hepsinin birden aynı zamanda yararlanabilmeleri söz konusudur.

KAYNAKLAR

- 1) 1960 Genel Nüfus Sayımı : 13, 14 ve 15. sorular.
1965 Genel Nüfus Sayımı : 14 ve 15. sorular.
1970 Genel Nüfus Sayımı : 3, 4 ve 5. sorular.
1975 Genel Nüfus Sayımı : 3, 4 ve 5. sorular.
1980 Genel Nüfus Sayımı : 3, 4 ve 5. sorular.
- 2) Toplam Türkiye için : Devlet İstatistik Enstitüsü, "Genel Nüfus Sayımı, 12.10.1980, Sosyal ve Ekonomik Nitelikler", Mayıs, 1984, Tablo 51, 52, 53, 54, 55.
Her bir il için : Devlet İstatistik Enstitüsü, "Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 12.10.1980", Tablo 33, 34, 35.
- 3) Eldeki verilerde mevcut olabilecek hataların yansız dağılmış olduğu varsayılmıştır.
- 4) Hanelerde sayılan toplam nüfusun % 5.74'ü misafirdir.
- 5) Bu ortalamalar, hanehalkı büyüklükleri arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğu varsayılarak hesaplanmıştır.
- 6) Ortalama hanehalkı büyüklükleri hesaplanırken hanehalklarının de facto değil de jure nüfusları dikkate alınmıştır. Yani sayım günü hanede bulunmayan hanehalkı üyeleri hesaba katılmış, misafirler katılmamıştır.
- 7) Belki burada tanımdan gelen bir yanlış anlaşılma olabilir. Zira hanehalkından olmayan herkes misafir sayılmaktadır.
- 8) Yurtdışındaki yurttaşlar hakkında kesin sayılar elimizde olmamakla birlikte, bu sayının 2-3 milyon civarında olabileceği tahmin edilmektedir.
- 9) Nüfus sayımının de facto usulüyle yapılması yüzünden.
- 10) Devlet İstatistik Enstitüsü, "Genel Nüfus Sayımı, 12.10.1980, Sosyal ve Ekonomik Nitelikler", 1984, s. XI.

- 11) Nitekim Türkiye'nin Doğusunda Batısına göre doğurganlık daha yüksektir. En doğudaki kısmın doğurganlığı Irakya Bölgesiyle karşılaştırılırsa, doğrudan hesaplanmış Toplam Doğurganlık Hızlarına göre, Doğunun doğurganlığı Batıdan hemen hemen iki kat fazlalıktadır. Brass Yöntemi kullanılarak elde edilmiş Toplam Doğurganlık Hızlarında ise bu fark üç kata yakındır. Bkz. Sevil Cerit, "Fertility Estimates For Turkey According to the 1980 General Census of Population Derived By Direct Computation And By The Brass Method", **Nüfusbilim Dergisi**, Cilt 6, 1984, s. 75-86.